

Helse- og omsorgsdepartementet

Kopi: Helsedirektoratet

Vår ref.: 2024/33-14

Deres ref.: 22/4601

Dato: 28.05.25

Straffebestemmelsen i bioteknologiloven

Denne uttalelsen er en del av Bioteknologirådet sin evaluering av bioteknologiloven. Bioteknologirådet uttaler seg her om bioteknologilovens § 7-5 om straff, under lovens generelle bestemmelser.

Uttalelsen har blitt behandlet på Bioteknologirådet sitt møte den 8. mai 2025.

1 Oppsummering av Bioteknologirådets anbefalinger

Bioteknologirådets medlemmer er delt i spørsmålet om straffefritak for privatpersoner som søker eller benytter seg av tilbud i strid med bioteknologiloven:

- Et flertall på ni medlemmer mener at privatpersoner som søker eller benytter seg av tilbud i strid med bioteknologiloven som hovedregel ikke bør straffes, og at straffefritaket for denne gruppen derfor bør opprettholdes.
- Et mindretall på seks medlemmer mener at privatpersoner som søker eller benytter seg av tilbud i strid med bioteknologiloven som hovedregel bør kunne straffes, og at dagens straffefritak for denne gruppen derfor bør oppheves.

2 Bakgrunn

Brudd på bioteknologiloven kan i dag straffes med bøter eller fengsel i inntil tre måneder. Straffebestemmelsen sier imidlertid at straffeansvar ikke gjelder for privatpersoner som søker eller benytter seg av tilbud som ikke er tillatt etter loven, for donorer av egg eller sæd, eller for forskningsdeltakere. Dette presiserer blant annet at privatpersoner som fra norsk jord søker eller inngår avtaler med utenlandske klinikker om tjenester i strid med bioteknologiloven, er unntatt straffansvar. Dette gjelder for eksempel personer som *fra Norge* inngår avtaler om surrogati i

utlandet, eller som bestiller farskapstesting eller fosterdiagnostikk fra utenlandske klinikker som gir mer informasjon enn det som er tillatt etter norsk lov.

Eventuelle unntak fra hovedregelen om straffefrihet for privatpersoner som søker eller benytter seg av tilbud som ikke er tillatt etter loven, kan presiseres direkte i straffebestemmelsen. Et eksempel på dette finnes i Prop. 67 L (2024–2025), der det foreslås et forbud mot genetisk testing av barn utenfor helsetjenesten. I dette forslaget legges det opp til at privatpersoner som bryter forbudet, skal kunne straffes med bot [1].

2.1 Straffebestemmelsen i bioteknologiloven

Straffebestemmelsen i bioteknologiloven lyder:

§ 7-5. Straff

Den som overtrer loven eller bestemmelser gitt i medhold av loven straffes med bøter eller fengsel i inntil tre måneder.

Første ledd gjelder ikke for:

- a. privatpersoner som søker eller benytter tilbud som er i strid med denne loven,*
- b. den som donerer egg, sæd eller befruktede egg eller*
- c. forskningsdeltakere.*

Første ledd gjelder ikke for overtredelse av § 2-7 første ledd.

Første ledd i § 7-5 ble videreført fra den opprinnelige bioteknologiloven fra 1994 til den reviderte loven som ble vedtatt i 2003. Ifølge straffebestemmelsen kan man få bot eller fengsel i opptil tre måneder hvis man forsettlig overtrer loven eller forskrifter som følger av loven. Det samme gjelder for medvirkning. Medvirkning innebærer blant annet å hjelpe eller overtale noen til å gjøre noe ulovlig, som en annen person utfører.

Bioteknologilovens § 2-7 sier at foreldre som har fått barn ved hjelp av donert egg eller donert sæd, så snart det er tilrådelig skal informere barnet om dette. Straffebestemmelsen presiserer at foreldre ikke kan straffes for overtredelse av § 2-7.

Helsetilsynet har det overordnede ansvaret for å føre tilsyn med at bioteknologiloven etterleves.

I 2013 ble det tilføyd en presisering i bioteknologilovens straffebestemmelse om at straffansvar ikke skulle gjelde privatpersoner som søker eller benytter tilbud som ikke er tillatt etter loven, den som donerer egg eller sæd, eller forskningsdeltakere [2].

Bioteknologirådet har en merknad til utformingen av straffebestemmelsen. Dagens straffebestemmelser retter seg mot den som overtrer loven eller bestemmelser gitt i medhold av loven, samtidig som det er gitt noen få lovfastsatte unntak. Straffansvaret blir dermed omfattende, og dekker for eksempel også brudd på rapporteringsplikt. Etter hvert har utviklingen gått vekk fra blankettstraffebud til at strafferegelen peker på konkrete lovbestemmelser som skal møtes med denne typen sanksjon. En slik gjennomgang bør også gjøres i bioteknologiloven.

2.2 Om straffeansvar for privatpersoner som søker eller benytter tilbud som ikke er tillatt etter loven

Bioteknologilovens straffebestemmelse sier at straffeansvar ikke skal gjelde privatpersoner *som søker eller benytter tilbud som ikke er tillatt etter loven*. Straffeunntaket for privatpersoner gjelder imidlertid ikke i alle situasjoner. Privatpersoner som i Norge formidler eller tilbyr tjenester som er forbudt etter loven, kan straffes for medvirkning [2]. Tilsvarende gjelder virksomheter, foreninger og organisasjoner som medvirker til overtredelse av loven, typisk ved formidlingsvirksomhet. Enkelte av forbudene i lovene er ment å være mer generelle, rettet mot enhver, for eksempel forbudet mot kloning og genetisk undersøkelse av andre uten deres samtykke. Privatpersoner som bryter disse bestemmelsene, er ikke unntatt straff.

Tillegget i straffebestemmelsen fra 2013, som gjør unntak for privatpersoner som søker eller benytter tilbud som ikke er tillatt etter loven, bygger på lovens forarbeider og var ment som en presisering av gjeldende rett – ikke som en prinsipiell endring av loven [2]. Bakgrunnen for behovet for klargjøring var at privatpersoner benyttet seg av tilbud i utlandet som er i strid med bioteknologiloven [2]. Det var spørsmål om hvorvidt privatpersoner kunne straffes som medvirkere dersom deler av prosessen foregikk i Norge – for eksempel ved å inngå avtaler eller ta kontakt med en utenlandsk klinikk fra norsk jord. I 2013 ble det derfor presisert i loven at privatpersoner ikke kan holdes strafferettslig ansvarlige. Dette innebærer for eksempel at det ikke er straffbart å bestille fosterdiagnostikk fra en utenlandsk klinikk via internett mens man befinner seg i Norge, selv om søker tilbud om undersøkelse som gir informasjon om tilstander som ikke er tillatt å undersøke i Norge.

Helsepersonell kan imidlertid straffes for medvirkning dersom for eksempel en lege henviser en pasient til utlandet for å få utført behandling med metoder som ikke er tillatt i Norge. Lovavdelingen ved Justisdepartementet har blant annet vurdert i hvilke tilfeller legen kan straffes for medvirkning [2] :

«[...]Vi antar at en formidling av kontakt som består i å opplyse om hvilke klinikker i utlandet som utfører behandling i strid med loven, ikke kan betraktes som medvirkning til at en slik behandling blir utført. Dette må gjelde selv om legen nevner én bestemt klinikk. Hvis legen derimot henviser kvinnen til en konkret behandling, for eksempel ved å bestille plass, besørge innleggelse, av eget tiltak sende nødvendige dokumenter til behandler i utlandet, etc., er det mer nærliggende å anse legen for ved en slik tilrettelegging å ha medvirket til at behandlingen blir utført. [...]Det må foretas en konkret vurdering av legens handlinger, der vi antar at de ovenfor nevnte momentene kan være veiledende»

2.3 Lovforslag om forbud mot genetisk testing av barn utenfor helsetjenesten

Den 28. mars 2025 la Helse- og omsorgsdepartementet fram et lovforslag for Stortinget om å forby genetisk testing av barn under 16 år utenfor helsetjenesten [1]. Departementet presiserer at forbudet skal være straffbart for å sikre at det overholdes. Straffeunntaket i dagens lov for privatpersoner som "søker eller benytter tilbud" skal derfor ikke gjelde i dette tilfellet. Derfor foreslås

det en endring i § 7-5, slik at privatpersoner som bryter forbudet, skal straffes med bøter. I tillegg er forslaget at de som *selger* undersøkelser til barn under 16 år skal straffes i henhold til hovedregelen i § 7-5 første ledd, det vil si med bøter eller fengsel i inntil tre måneder. Lovforslaget er foreløpig ikke vedtatt.

2.4 Straffeloven

Et grunnleggende prinsipp i strafferetten er at det må foreligge en klar lovhjemmel for å kunne ilegge straff. Lovregelen må være lett tilgjengelig og ha et innhold som er enkelt å forstå. Grunnloven og den europeiske menneskerettskonvensjonen artikkel 7 fastsetter at man bare kan idømmes straff med hjemmel i lov. Dette lovprinsippet ble også formelt nedfelt i straffeloven da den ble revidert i 2005 [3].

I forbindelse med revisjonen redegjorde Justisdepartementet for sentrale prinsipper knyttet til straffens formål og begrunnelse. Departementet skriver at:

Straffelovgivningen avspeiler hvilke verdier et samfunn setter høyt, hvor utsatt verdiene er, og hvor strengt felleskapet finner det nødvendig og rettferdig å straffe dem som krenker verdiene[3].

Departementet fremhevet videre at straff er samfunnets strengeste sanksjon, og at den derfor bør brukes med varsomhet – særlig ved mindre alvorlige lovbrudd. Når straff likevel tas i bruk, må straffeforfølgningen være effektiv for å ha ønsket virkning. Dagens omfattende lovgivning, som omfatter nærmest alle samfunnsområder, har ført til et økende press på strafferettsapparatet. Dersom det oppstår et inntrykk av at lovbrudd ikke forfølges, svekkes både den preventive effekten av straffetrusselen og tilliten til politiet og rettssystemet.

Etter straffeloven av 2005 § 15 straffes medvirkning likt med lovbruddet selv med mindre annet er bestemt.

Den klare hovedregel i norsk strafferett er at handlinger begått i utlandet ikke straffeforfølges av norske myndigheter. Det finnes likevel unntak, nedfelt i straffeloven § 5, som gjelder særlig alvorlige forbrytelser slik som krigsforbrytelser, barneekteskap og kjønnslemlestelse. Bioteknologiloven § 1-2 fastslår at loven gjelder i Norge. For at brudd på bioteknologiloven begått av nordmenn i utlandet skal kunne straffeforfølges, må dette tas inn i straffelovens § 5.

3 Bioteknologirådets vurderinger og anbefalinger

Bør privatpersoner som søker eller benytter tilbud som er i strid med bioteknologiloven straffes?

Bioteknologirådets diskusjoner om straffebestemmelsen har primært vært rundt spørsmålet om privatpersoner som, i Norge, søker eller benytter tilbud som er i strid med loven bør straffes.

Et standpunkt er at bioteknologiloven må etterleves, og at alle brudd på loven må straffes. Det bør derfor ikke være et generelt straffefritak for privatpersoner som søker eller benytter tilbud som er i strid med loven. Man kan være prinsipielt uenig i at det primært er helsepersonell og andre som i sin yrkesutøvelse overtrer bioteknologiloven, som kan straffes. Dagens praksis kan blant annet gi et signal om at det er greit å reise til utlandet for å benytte seg av tjenester som ikke aksepteres på norsk territorium, samt inngå avtaler om disse tjenestene på norsk jord. Hvis det norske samfunnet mener at enkelte tilbud ikke skal være tillatt, bør heller ikke norske borgere bidra til samme praksis i andre land. Det er da logisk å innføre en mulighet for straff. Straff vil ha en allmennpreventiv effekt og bidra til holdningsendringer i Norge. Etter 2020 har flere tilbud, som eggdonasjon og assistert befruktning for enslige, blitt tillatt i Norge. Noen vil mene at de gjenværende forbudene i bioteknologiloven gjelder så alvorlige forhold at det er grunnlag for å innføre straff for brudd på disse bestemmelsene.

Et annet synspunkt er at hovedregelen bør være straffefritak for privatpersoner som søker eller benytter tilbud som er i strid med bioteknologiloven, slik loven i dag. Eventuelle unntak fra dette kan i stedet presiseres direkte i straffebestemmelsen. Dette er det som nå foreslås i forbindelse med forslag om forbud om genetisk testing av barn utenfor helsetjenesten, hvor det vil fremgå av straffebestemmelsen at foreldre som bryter forbudet skal ilegges bot. Det er i noen tilfeller rett å skille mellom samfunnets behov for å si at noe ikke skal være tillatt, og bruk av straff. Straff bør som hovedregel heller rettes mot formidlere av et tilbud og ikke privatpersoner. Straff kan ramme uskyldige tredjepersoner, som for eksempel barn, og derfor bør man være særlig varsom. Dette kan for eksempel være knyttet til surrogati eller utvidet fosterdiagnostikk som ikke er tillatt i Norge. Å straffe privatpersoner som søker eller benytter seg av slike tilbud, kan stride mot barnets beste og samfunnets interesse om åpenhet. Straff er generelt stigmatiserende, både for familien og barnet. Den generelle rettsutviklingen går i retning av mindre bruk av straff ved personlige valg. I tillegg er strafferettsapparatet allerede under stort press, og det er grunn til å spørre om ressursene bør brukes på å straffeforfølge denne typen lovbrudd.

Bioteknologirådets anbefalinger

Ni av Bioteknologirådets medlemmer Marianne Aasen, Mathias Barra, Espen Gamlund, Karen Landmark, Synne Lerhol, Solveig Marianne Nordhov, Kristin Solum Steinsbekk, Ida Wiig Sørensen og Karl Harald Søvig mener at privatpersoner som søker eller benytter seg av tilbud i strid med bioteknologiloven som hovedregel ikke bør straffes, og at straffefritaket for denne gruppen derfor bør opprettholdes. Medlemmene begrunner dette med at straff har begrenset preventiv effekt ved denne typen personlige beslutninger, og at straff derfor heller bør rettes mot dem som formidler et ulovlig tilbud, fremfor enkeltpersoner som benytter seg av det.

Seks av Bioteknologirådets medlemmer Trygve Brautaset, Hans Ivar Hanevik, Gaute Lenvik, Morten Magelssen, Anne Ingeborg Myhr og Håvard Sletta mener at privatpersoner som søker eller benytter seg av tilbud i strid med bioteknologiloven som hovedregel bør kunne straffes, og at dagens straffefritak for denne gruppen derfor bør oppheves. Medlemmene begrunner dette med at straff vil ha en preventiv effekt og bidra til holdningsendringer, samt at de gjenværende forbudene i bioteknologiloven gjelder så alvorlige forhold at det er grunnlag for å innføre straff for brudd på disse bestemmelsene.

Blant disse medlemmene ble det fremmet et ønske om en nærmere utredning av hvorvidt norske utenrikstjenestemenn bør kunne holdes strafferettslig ansvarlige dersom de, i tilknytning til tjenesten eller fra ambassadeområdet, medvirker til handlinger i utlandet som er forbudt etter bioteknologiloven. Medlemmene viser til Justis- og beredskapsdepartementets tolkningsuttalelse om medvirkningsansvaret etter bioteknologiloven § 7-5 ved surrogati i utlandet fra 2010 [4].

Med vennlig hilsen

Marianne Aasen
Leder

Petter Frost
Direktør

Saksbehandler: Anne Marit Ryen

Referanser

1. Helse- og omsorgdepartementet *Prop. 67 L (2024-2025). Endringer i bioteknologiloven (vilkår for preimplantasjonsdiagnostikk og forbod mot genetisk testing av barn utanfor helsetenesta)*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/966287aab7fb4b848b815bab640a2c62/no/pdfs/prp202420250067000dddpdfs.pdf>.
2. Helse- og omsorgdepartementet. *Prop. 95 L (2012–2013) Endringer i bioteknologiloven (straffebestemmelsen og assistert befruktning til personer med seksuelt overførbare sykdommer)*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop-95-l-20122013/id719022/>.
3. Justis- og politidepartementet 2004: *Ot.prp. nr 90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven)*
4. Tolkingsuttalelse fra lovavdelingen ved Justis- og politidepartementet. 05.07.2010. § 7-5 - *Medvirkningsansvaret etter bioteknologiloven § 7-5 ved surrogati i utlandet*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/-/id611045/>.